

того на цілих п'ять століть, потрапила під владу Османської Туреччини, про героїв цієї битви, особливо щедро оспіваних у піснях косівського циклу, згодом записаних і опублікованих славетним сербським фольклористом Вуком Караджичем та спопуляризованих у нас через українські переклади Осипом Барвінським, М.Старицьким та М.Рильським. У науці й оригінальній поезії цьому сприяли І.Франко, а в музиці М.Лисенко та О.Русов. Та особливо багато у названій книжці надрукував Гнатюк переказів про історичну особу Марка Королевича - найпопулярнішого героя серед південних слов'ян, що завзято боровся проти турків і зачарував нашого Осипа Федьковича, який уславив таких же поборників святої волі в рідному краю - Олексу Довбуша та його побратимів, а з південних слов'ян - народних героїв Косівської битви царя Лазаря, Милоша Обилича та інших. Марко Королевич полонив українських перекладачів М.Бучинського, М.Старицького, М.Рильського, Я.Шпорту, а як учених і поетів знову ж таки І.Франка, а також М.Рильського, який опоетизував Косівську битву і її героїв та дав, як і Франко, високу оцінку сербохорватським пісням і їхньому збирачеві та реформаторові сербохорватської мови Вуку Караджичу.

Все це золотими літерами вписано в живу книгу єднання слов'янських народів - українців, сербів, хорватів. Чільну роль у цій книзі єднання вагомо заповнив своєю працею великий український вчений Володимир Гнатюк, справжній подвижник у царині фольклористики, і не тільки української, а й світової.

ВЛАДО КОСТЕЛНИК

Вуковар, Югославия

ВЕЛЬКЕ ДІЛО ВЛАДИМИРА ГНАТЮКА ЗА
ЮГОСЛАВЯНСКИХ РУСИНОХ

Оддипени од свого народного жридли, и маючи з нїм лем не-
систематични и тематски барз огранічени вязи, предки югославянских

Русинох у XVIII та и XIX и XX століттю не мали інтелектуалней моци у власним штрעדку утвердзиц самостойне свой власни идентитет, ище националну еманципацию, ніяким концом и конституованє. Єдини інтелектуалци у тедишнім змислу живота, роботи и поняца, були им священіки, и то од самого початку не вше анї зоз власного етничного штрעדку, але зоз найблізшого у чиім ше окруженю нацли, найчастейше, праве православних зоз сребского народного моря, односно ище и пивцоучительох, котри ту и там органзовали и отримовали конфесийни руски школи. Як приклад най послужи найвекше населєне Русинох у Югославиї Руски Керестур, теди ище и єдиного у Угорскей Руси. У половки XVIII століття: перши доселєнци не мали духовну обслугу у своєй грекокатолицкей вири, але ю ангажовали зоз суседного валалу Пиньвиц, зоз тамтейшей сербскей православней парохиї, односно зоз ище удалєнного Обровцу. Кед ше вежне до огляду тот факт, вєц таки поздинєц, ище и не власного язика и власней култури, не могол ніч, але праве, зробиц на ширшим спознованю Русинох як свидомей националней маси руского народу, у своєй найвекшей маси и автохтоносци на югозаходних Карпатох, односно споза нїх, у тедишней Талициї и Буковини, але и ширше и глїбше преїга Днєстра, Прута и горнього Потися, як найосновнейшей громади цалосного етноса з котрого ше могли черпац духовни моци власного идентитету, еманципациї и конституованя. Пивцоучителе були на ище нїзшим образовним уровню од священікох, та у тим змислу могли зробиц ище меней од нїх. Їх було одшпивац партії у адвितованю священікови у богослужєнях, и, у найлєпшим винїмку, же були schopни, своєю знанє зоз познаваня основней писменосци у рускей, найчастейше церковнославянскей азбуки, дацо з рахованя и шпиваня дзєпєдних церковних арийох, можебуц и колядох за крачунски швета, як найвєкших фамилийних и всенародних шветох, настатих ище у предхристиянски, най не повем, архайски часи.

Таки обставини остали, и егзистовали, нажалъ, у цалий XIX столітїю, аж по свой конец. Нікому не падало ані на розум, же би дацо вецей зробел на плане національного идентитету, окрем праве на голим отримованю егзистенції громади, и поучованю християнскей вири нових поколеньох, односно даваню вирско-церковних ус-лугох пастви грекокатолицкей вири, на самим початку, ище и пра-вославней, з яку часц предкох нєшнїх вгославянских Русинох присе-лєла з карпатских обласцох до Бачкей и Сриму, познєйше и Славонїї, односно Босни. Алє, мушїме буц справедлїви, праве тот факт, факт о отримованя голей націоналней, народносней, егзистенції у стародав-ней рускей вири, руского язика и обичайного права, чийо коренї находзиме ище у "Рускей правди", кодексу феодальних и крипацких правох и длужносцох Владимира Мономаха зоз XII столітїя, була ос-нова на котрей ше зачувал, и дознєйше моцнєл и ширєл ше, вше сви-домейши самого себе, руски народносни идентитет и грунт, на кот-рим виросла нєшня, з оглядом на резултати у барз ограніченей, на-ционалней енклави, грандиозна культура, припозната медзи другима сучаснима етничнима штредками з котрима живє, та аж до найвисших досягнуцох духовного и писменого живота сучасного поняцованя, од букварок у перших класох основней школи, до скриптох и учебнїкох университетских катедрох; од виписованя апокрифних и набожных тек-стох у преписованю зоз стародавнїх кнїжкох, по драмску вокацию найвисшого рангу у театре и на телевизийних екранох власного най-висшого квантитету и квалитету, з власнима авторами, режисерами, костюмографами и майстрами ТВ камерох, односно и долапеньох пар-насовских висотох своїх поетох, та виписаних бокох и бокох не лєм новєлох и приповєдкох, алє и томох романсїєрского роду власней литератури, вше присутнєйшей и припознатшей при себе ровним лите-ратуром етничних штредкох з котрима живє. Без гоч якей придумки на подозривосц, тому найвецей принєсли праве тоти перши руски свяще-

ніки и пивцоучители, чуваюци и пестуюци праве руску стародавну правду и виру, церкву и свойо и ей звичаї, од ніх у половки XVIII по, аж и найсучаснїйших вельочислених, душепастирох и зоз владиком свойого слова шицким им на чолє. Одже, заслуги Грекока-толїцкей церкви у тим необиходни и таки, без котрих би, шмєло твердзим, руского сущєства у Югославиї нєшка нє було.

И як тот факт, бул и остава, "вирую" власного национального идентитету, спрам того, праве Грекокатолицка церква зоз свою нє-загашиву мисию и велькими резулататами, так нє мож нїяким концом обкеровац зявенє другого факту, оспосодєного аж до цалєй громади од постатї, Владимира Гнатюка, у прави час и на правим месце, оп-леменїц и видзвигнуц на висши уровень, уж досягнутого у очуваню и розвиваню власного национального идентитету Русинох тєдишнєй Угор-скєй Руси, тєраз Русинох и Українцох Югославиї. Нє требало му нїч инше, лєм вислухац и зазначиц тото цо по тєди зачували нашо руски предки у духовнєй скарбнїци своїх прадїдох, принєшєних з Карпатох и спєза нїх, и чуваних и коханих як очи у глави ту, у удалєних крайох, змєсцєних мєдзи менєй лєбо вєцєй цудзи швєт, швєт цудзєй култури и язика, особєно швєт нє славянского походзєня, док шє з тим з того кругу народного сущєства, та гоч и южнославянских харак-теристикох, менєй лєбо вєцєй допольновал, преплєтати свойо и його. Правда, такого преплєтаня було, и єст, и з досягнуцями нєславянс-ких народох з котрима жили и жиє, алє у вєльо меншєй мири и вєцєй газдовского и взагалноцивизацїйного уровня дружтвєно-єкономий-ного значєня, тиж так нїяким концом за подцєньованє, аж и наспак, праве у змислу моцнєня материялнєй основи и ширшого дружтвєно-ци-визацїйного идентиту на найвисшим аж уровню сучасного поняца штрєднєй Европи у першим шорє, алє и ширшє, по найзаходнїйши За-ход, вєдно з найвєкшим вершинами цивизацїї и култури восточнос-лавянскєй провїєнєнцїї.

Дзекуюци шіцкому тому, нешка лехко заключиц:

То и основа на котрей лежи и опредзелене нашого руского чловека у Югославії же є Русин, Руснак, але и свідомосц, меней лебо вецей виражена у дзепобдних конгломерацияох, же му Українец найблізши брат, од котрого го дзелї мало того розличного, а найвецей и праве заєдніцкоґо. Окрем найвецей у язику, але котри, заш лем, истого старославянского кореня и пняка восточного опредзеленя, без огляду на значни присмачки заходнославянских язикох, як пошлїдки длуготирвацого животу зоз Словацами, Поляками, и другима; у остатні час, уж и 250 роки, и зоз елементами южнославянских язикох, у першим порядку сербского и горватского, и заш прето же ше медзи нїма, ния, уж тельо часу и жиє. Ту умишани ище и малярски и немецки язык, цо результат уплїву Немцох и Мадярох, чийо пасма на власци були и на власци над руским народом. Их цивилизацийни досягнуца, окреме у газдовстве и дружтвеним живоце, мали свой вплїв и преплценосц з руску цивилизацию и газдовством, оплеменюци ше медзисобно и воздзвигуюци заєдніцки на висши цивилизацийни уровень.

И праве тото шіцко, ведно з титанским ділом нашого ювильца, Владимира Гнатьока, нас, югославянских Русинох витворело широко толерантнима, и народом, котри уважує вредноти шіцких народох и народносцох з котрима жиєме, и, цо вецей, бере зоз їх скарбніци до своєї шіцко цо рахує же му придноши дальшому напредованю, але, розумліво, под условийом же и тоти други народи и народносци уважує и почитує його, вредносци и цивилизацийни и культурни досягнуца, преплстуюци ше з нїма у повратней взаїмносци. А то, най не скриваме, вельки капитал, велька вредносц, котру пестуєме и розвиваме роками, децениями, ния, уж и два и пол столїтия аж, и котри аж тераз, при концу XX столїтия, приходзи до полного вираженя на найширшим, перше всеславянским, а веє ширше, всеєвропским и

всешветовим плане. Прето и императив: пестуйме и чувайме, и да-
лей розвивайме тоти нашо вельки досягнуца у будованю дальшого
ище богатшого и щешлівшого соживота зоз шицкими зоз котрима зме
у блізших лебо дальших вязох. То постава всешветова универзална
категория високого рангу, експонована до найвисших ступньох ци-
визації и культуры, цо в ховаме и пестуєме, та далей розвиваєме
на найширших паралелох и меридиянох, але и найузших, и знова зоз
себе найблізшима, з котрима нас истотна лебо барз подобна и ца-
лосна цивилизация и культура, припозната зоз високима оценами у
цалим шведе, узко вяже.

А тото Гнатюково "лем вислухац и записац" пред малонє и сто
роками у Бачкей и Сриме, не було анї кус єдноставне: требало
прейсц вельо часу же би ше виховал таки високоучени фаховец зоз
обласци спознаваня народного духовного существа, його творитель-
ства зоз найдавніших по найсучаснейши часи. И требало мац енер-
гії, физичней и материялней ище вше у чаце, кед ширша, та анї
узша, засднїца не мала вельо слуха за таки заняца: зазберованє
духовного скарбу єдного народу, гу тому ище и лем єдного його
конарчка, котрого буря часу однесла гет далеко од власного коре-
ня, пняка и стебла, счиснутого коло своєї церкви и церковней шко-
ли, як курчата коло квоки, през дзещецлїтия и столїтия, чуваюци
пестуюци и розвиваюци, кельо найвещей могол, свон глібоку духовну
вредноту, етнични староруски идентитет. Дзекуюци такому и тому
зачуваню и велькей бриги и дїялносци метафоричней квоки, з курча-
тами, и Владимир Гнатюк, зоз своїм знаньом, схопносцу, науковим
приступом, власну духовну и материялну енергию, могол присц и поз-
берац на стотки духовних витвореньох у стиху и прози, аж и шмиху
и франти, тото цо найглібше було чуване и зачуване у нашому рус-
кому човекови у Бачкей, и Сриме, и Славонї. Шицко тото зоз своїм
талантом, аж и гениялносцу, вон вицагнул зоз забудя, и положел на

папер, дал видруковац и ми нешка маме даскельо томи руского народногo творительства з тедийней Угорскей Руси, котри нас кладу до шора найкултурнейших и найцивилованших народох Европи и швета, дзекуючи праве и тей и такей работи Владимира Гнатюка и ей резултатом.

Першираз Владимир Гнатюк медзи Русинох у Бачкей концом XIX столітия 1899 року и ту ше затримал два летушні мешаці. Помогло му Наукове дружтво "Тарас Шевченко" зоз Львова, але, кельо найвецей могли, и титейши парохиї грекокатолицкей церкви, ей и швето, школи, та и сами жителе Руского Керестура и Коцура, у котрих перебувал за часу своєї святей мисиї. На таки способ днями слухал и значел руски народни писні, каски, новели и гуморески, цо их щедро, часто и за панєж, шпивали, приповедали и франтовали: Марія Бесермині 1897 року у Коцуре, потим ей совалалчанка Марія Шанта истого року, Яноша Колошняя тиж так, але и Юли Молнаровой з Керестура, тиж так истого, 1897 року, так и коцурскей Гані Новаковой, так и керестурскей Марії Янканьовой и Гані Рамачовой та и знова коцурскей Марії Стриберовой. Записовал Владимир Гнатюк, и од Юли Левенсковей з Коцура, Мелани Финдриковой з истого места, як и од Пап-Лацка з Керестура. Шицки записи од тих шпивачок були стиковани. Приповедаче сказкох були: Имре Фаркаш у Коцуре, його совалалчань Андрий Шанта, Митро Паланчанин, Осиф Кулич та и Юла Молнарова з Керестура, Петро Горняк, заш з Коцура, Марія Надь зоз Коцура, Андрий Шофрон, Ганя Рамач з Керестура, Юла Левенска з Коцура. Потим, приповедач бул и Василь Джуджар з Керестура, Янко Бгас, тиж з того места, и други.

Жанрови репертоар руских писньох и приповедкох, казкох и байкох, у Бачкей и Сриме барз богати и спада до найширшого, ровно на таким широком дияпазону других, та и найстарших народох Европи. Лем як за часточну илюстрацію преношим даєдно витворене з того

пребогатого руского народного опусу, приншеного, найчастейше,
воз прадиловщини, нашей Горніци, Закарпатской Руси:

ЛЮБОВ - ВИЧНИЙ КВЕТ

Щвитко пече вода по рици,
Най ме облапя твою руци!
Не можем я, бо я уж мам фразра,
Не сцем я другого, не вера.
Не тай, душо, не тай, же ме ти не любиш,
Ти тому слаба, не порадиш.
Та нач биш тавла, тавла?
Шицок швет о тим уж давно зна.
Не тай, душо, не тай, бо правда,
Твоя ми любов блаженство да.
Нет нашей любви конца, нет,
Бо наша с любов вични квет!

/Записано у септембре 1897 року
од Мариї Бесерминї у Коцуре у
"Етнографичних материялах з Угор-
ской Руси" том II, Львов, 1900
року, 193 бок/

И ище една

ЗА МИЛИМ ЧЕРЕЗ ДУНАЙ

Ходзела, кричала, шедла си на ладок,
А дзе с мой мили с кучераво лаго /кандрасту главу, В.К./
С кучераво лаго, с гарнима /краснима, В.К./ очима,
Вера бим за тобу Дунай прескочела.
И Дунай, и Тису, и Червене море,
Прескочела до це, миле серце мое.

/Записане у юлиу 1897 року од
Оли Молнаровой у Руским Кересту-
ре, на истим месце, бок 167./

Спознати с духовним, окреме поетичним, творительством бачванских Русинок, Владимир Гнатюк о тим гвари: "...И у гоч таких обставинок /национална свідомосц од 70-рокох XIX ст. так препадла, же концом сторочя з ней остали ледво слабучки ознаки/, угорски Русини указую зрозмирно значне число писательох, собліво "поетох" ...".

Як потвердзене най послужа горе виншени даскелї приклади, гу котрим сом не доложил и ище богатши розмир прозних витвореньох руского народу, Владимир Гнатюк гвари, у предлуженю: "...але правдивого поетичного таланту потераз медзи німа не було ...".

И:

"...Кед ше тераз зявює медзи німа человек, обдаровани з поетичним талантом /Гавриїл Костельник зоз своїм идилским венцом "З мойого валалу" на початку XX столїтия, В.К./ то факт не без значеня не лем за самих бачванских Русинок, але и за ная, цо за тераз мушине тоту литературу зараховац гу своей, без огляду же би вон привел до цеснейшого национального злученя з нами /напевно украинцами у Галициї, Буковини и ширше, В.К./ чи до евентуального витвореня нового самостойного славянского народчика" /поетични талант медзи бачванским Русинами", у "Етнографичних материялох з Угорскей Руси", "Розправох и статьяох о Руснацох Бачки, Сриму и Славонїї", у виданю "Руского слова", Нови Сад, 1988 року, 221 бок/.

Нет цо доложиц тим афирмативним оцїнком нашого велького Владимира Гнатюка о талантованосци руского человека и жени у сфери мистецкей литератури, окрем указац и на пророчество того великана. Вирекол дацо, цо лем потвердзел цали час после зявеня идилского венца Гавриїла Костельника: насправди талановитосц руского народу у Бачкей, Сриме и Славонїї праве у поезиї, нажаль, меней и у прози, цо праве не на ровнї народнго прозногo творительства, котрого Гнатюк так щедро позберал и зазначел за вичносц.

И ище важнѣйше: И Гавриїл Костельник и шцки други цо за нїм пришли витворели обидва предпоставки Радимира Гнатюка: и привели зме ше до "цеснѣйшого національного злученя" /зоз свою народну и авторску литературу/, и надосц допринесли "витвореню нового самостойного славянского народчика", гоч остава дискутабилне у якей мири и єдно и друге, до чого з тей нагоди не думам уходзиц.

Буковар, 13 януара 1991 року.

НАТАЛЯ СТАЦЕНКО

ІМФЕ Ім. М.Рильського
АН УРСР

ТРАДИЦІЙНО-ПОБУТОВА КУЛЬТУРА УКРАЇНЦІВ-РУСИНІВ
ВОЄВОДИНИ В ПРАЦЯХ В.ГНАТЮКА ТА СУЧАСНИЙ СТАН
ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Значну частину наукової спадщини В.Гнатюка складають дослідження історії, культури, побуту і мови українського населення Бачки і Срему /сучасний автономний край Воєводина в Югославії/. Величезний фольклорний та етнографічний матеріал, зібраний В.Гнатюком під час експедиції в Бачку в 1897 р., послужив основою для цілого ряду наукових публікацій, присвячених українцям-русинам колишніх південних районів Австрійської імперії – історико-етнографічної монографії "Руські оселі в Бачці", опису весільного обряду "Весілля в Керестурі", збірників пісень та народної прози /"Етнографічні матеріали з Угорської Русі"/, мовознавчих розвідок "Словаки чи русини?", "Чи бачванський говір словацький?" та ін. Аналізуючи історичні джерела, етнографічні дані та особливості мови, В.Гнатюк прийшов до висновку про українське походження цієї етнічної групи.

Праці В.Гнатюка вперше познайомили європейську наукову гро-